

تاریخ انتشار : ۱۴۰۰/۰۱/۲۴ - ۶:۲۴ شناسه مطلب : ۴۷۳۵

نما و تزئین ساختمان از منظر روایات اسلامی

نما یک بخش مهم بصری ساختمان بوده و با سبکهای مختلف و مصالح گوناگون ساخته میشود و تاثیر چنده ده ساله بر بینندگان میگذارد . از آنجا که نمای ساختمان ؛ همانند لباس فردی معرف شخصیت ظاهری بنا می باشد، لذا ضرورت دارد ، تا سیمای ساختمانها مطابق مبانی دین مبین اسلام شکل گیرد . در این یادداشت روایات اسلامی درخصوص نما و تزئین ساختمان مورد واکاوی قرار گرفته است .
مهندس عباس یاقوتی - دکتر سید جواد هاشمی فشارکی

به جلوه بیرونی ساختمان نما گفته می شود. هر ساختمانی بعد از احداث ، از نما و سیمای بصری برخوردار میشود ، که با مصالح و سبک خاص طراحی و ساخته می شود .

هنگامی که با هر ساختمانی مواجه می شویم ، نخستین چیزی که جلوه گر میشود ، توجه ما را به خود جلب می کند، نمای آن است. نمای ساختمان، پوسته ظاهری ساختمان است و نقش بسیار مهمی در زیبایی بصری و جذابیت آن ایفا می کند.

آنچه را که در آیات و روایات در مورد مسکن و معماری ساختمان آمده است به یک معنا بر دو دسته کلی می توان تقسیم کرد: پاره ای از آن ها به مفاهیم و اصول کلی مسکن مربوط است و پاره دیگر به اجزا یا خصوصیت خاصی از ساختمان باز می گردد.

در دین مبین اسلام برخلاف پاره ای از مذاهب و مکاتب عرفانی، زینت و زیبایی نه تنها نفی نشده، بلکه مورد ترغیب نیز قرار گرفته است. قرآن کریم در برابر کسانی که بهره برداری از زینت ها و نعمت های الهی را تحریم کرده ، رهبانیت اختیار می کردند صریحاً موضع گیری می کند و این کار را مردود می شمارد:

(ای پیامبر) بگو: " زیورهایی را که خدا برای بندگانش پدید آورده، و نیز روزی های پاکیزه را چه کسی حرام گردانیده است؟" بگو: " این (نعمتها) در زندگی دنیا برای کسانی که ایمان آورده اند و روز قیامت(نیز) خاص آنان می باشد." ما این گونه آیات (خود) را برای گروهی که می دانند به روشنی بیان می کنیم. قل من حرم زینه الله التي اخرج للعباد و الطیبات من الرزق قل هی للذین آمنوا فی الحیاه الدنیا خالصه یوم القیامه، کذلک نفضل الایات لقوم یعلمون(۱۱)

بر طبق روایات اسلامی، خداوند متعال خود زیباست و صانع همه زیبایی های هستی است. خداوند جمیل است و هر جمالی را دوست می دارد.

امیر مومنان علیه السلام فرمود: خداوند زیباست و زیبایی را دوست دارد و دوست دارد که نشانه ی نعمتش بر بنده اش آشکار باشد. قال امیر المومنین(ع): ان الله جميل يحب الجمال و يحب ان يرى اثر نعمته على عبده(۲)

پیشوایان دین دستور داده اند که یک انسان مسلمان در هنگام حضور در اجتماع باید در چهره ای نیکو و لباسی زیبا ظاهر گردد. حتی از ائمه علیه السلام نقل شده است که ایشان در پنهانی لباس خشن می پوشیدند و از اسباب و وسایل ساده استفاده می کردند اما هنگامی که در بین مردمان ظاهر می شدند خود را می آراستند. خداوند متعال دوست دارد که آثار نعمتش در بندگان ظاهر شود.

امام رضا(ع) در تابستان بر حصیر و در زمستان بر فرش موین می نشست و لباس او پیراهنی خشن بود ولی هنگامی که در پیش مردم ظاهر می گشت خود را برای ایشان می آراست. کان جلوس الرضا(ع) فی الصیف علی حصیر و فی الشتاء علی مسح ولبسه الغلیظ من الثیاب، حتی اذا برز للناس تزین لهم(۳)

اما نکته مهم اینجاست که واقعاً منظور از زینت و زیبایی چیست و حد و مرز آن کدام است؟ آیا اسلام هرگونه زینت و تزین را مجاز و ممدوح شمرده است یا تنها بخشی از زینتها از نظر اسلام قابل پذیرش است. البته در روایات اسلامی مصداق این زیبایی و زینت را ذکر فرموده اند:

امام صادق(ع) فرمود: خداوند زیبایی و آراستگی را دوست دارد و فقر و فقرنمایی را بد می دارد. خداوند هنگامی که به بنده ای نعمتی ارزانی می دارد دوست دارد که نشانه نعمت را بر او ببیند. عرض شد: چگونه نشانه نعمت بر بنده ظاهر می شود؟ فرمود: لباسش را تمیز دارد، خود را خوشبو کند و خانه اش را نیکو گرداند و آن را جاروب کند، (روشن کردن) چراغ قبل از غروب آفتاب فقر را زایل و روزی را زیاد گرداند. قال الصادق(ع): ان الله یحبف الجمال و التجمل و یکره البوس و التباوس. فان الله عز و جل اذا انعم علی عبد نعمه احب ان یری علیه اثرها. قیل : و کیف ذلک؟ قال(ع): ینظف ثوبه، یطیب ریحه و محسن داره و تکنس افنیه، حتی ان السراج قبل مغیب الشمس ینفی الفقر و یزید فی الرزق(۴)

• زینت بایبار(فطری)

برای روشن شدن این موضوع بحث را باید از مقدمه ای کوتاه آغاز کنیم:

در مورد زیبایی و زیبا شناسی دو دیدگاه مختلف وجود دارد. برخی بر این باورند که زیبایی یک امر انسانی است و به خصوصیات شخصی افراد بستگی دارد و از این رو هیچ مکتب و ایدئولوژی نمی تواند برای زیبایی بطور مطلق تعریف و توصیف ویژه ای ارائه کند. از سوی دیگر، برخی معتقدند که هرچند احساس زیبایی یک احساس انسانی است که برخاسته از عوامل بسیار است، اما نگرش و گرایش انسان در پسند و ناپسندهای زیباشناسانه او تاثیر دارد. به جای ورود در این بحث پر دامنه تنها به این نکته اشاره می کنیم که از نظر قرآن، بین زینت در معنای طبیعی و فطری آن با زینت در قالب های تصنعی تفاوت بسیار وجود دارد.

قرآن کریم از یک سو ما را به زینت های الهی در نظام هستی یادآور می شود و صنع بدیع الهی را مصداق بارز زیبایی می شمارد.

ما آسمان این دنیا را به زیور اختران آراستیم انا زینا السماء الدنيا بزینه الكواكب(۵)

و آسمان این دنیا را به چراغ ها آذین کردیم(و آن را نیک) نگاه داشتیم، این است اندازه گیری آن نیرومند دانا. و زینا السماء الدنيا بمصابیح و حفظاً، ذلک تقدیر العزیز العلیم(۶)

از سوی دیگر، قرآن از نوعی زینت آلابی یاد می کند که حربه شیطان و ابزار اقواگری مردمان است. شیطان برای آنکه دل آدمیان را برآید بر راه آنان می نشیند تا با جلوه گری و تزئین امور پست مادی، دنیا را در نظر آنان چنان بزرگ و زیبا می نماید که هدف غایی و کمال نهایی را به فراموشی می سپارند.

(شیطان) گفت: پروردگارا، به سبب آنکه مرا گمراه ساختی، من هم (جلوه های مادی) را در زمین برایشان می آرایم و همه را گمراه خواهم ساخت. قال رب بما اغویتنی لآزینن لهم فی الارض و لاغویبهم اجمعین(۷)

از آیات دیگر معلوم می شود که جلوه گری و زینت آرابی شیطان در چه اموری است. به طور کلی هر گونه زینتی که چشم و دل انسان را به خود مشغول دارد و به جای توکل و تامل در حقیقت هستی، آدمی را به امور پست و ناپایدار سرگرم کند از نظر اسلام مردود و مذموم است.

زندگی دنیا در چشم کافران آراسته شده است... زین للذین کفروا الحیاه الدنیا...

دوستی خواستنیها(گوناگون) از زنان و پسران و اموال فراوان از زر و سیم و اسبهای نشان دار و دام ها و کشتزارها برای مردم آراسته شده، (لیکن) این جمله، مایه تمتع زندگی نדיاست، (حال آنکه) فرجام نیکو نزد خداست. زین للناس حب الشهولت من النساء و البنین و القناطیر المقتنطره من الذهب و الفضة و الخیل المصومه و الانعام و الحرث، ذلك متاع الحیوه الدنیا و الله عنده حسن المآب(۸)

چنانکه از این آیه و آیه ی بعد بر می آید، پروردگار متعال هر چند مواهب و نعمتهای این جهانی را نفی نمی کند ولی تقابل میان دو گونه گرایش به زینتها و نعمت های الهی را یادآور می شود: یکی زینت حقیقی و پایدار و هدایت گر و دیگری زینت دروغین و اغوا کننده. ادیان الهی همواره انسان را به این تفاوت گوشزد کرده اند و از افتادن در دام زینت های اغواگر و مشغول کننده پرهیز داده اند. از این رو می بینیم که در روایات اسلامی، در کنار ترغیب به بهره برداری از زینت های دنیوی، پیوسته بر جمال و زیور معنوی به عنوان هدف و مقصد اصلی تاکید می شود.

امام حسن عسکری می فرماید: نیکویی صورت، زیبایی ظاهری و نیکویی عقل زیبایی باطنی است. قال ابو محمد الحسن العسکری: حسن الصورة جمال ظاهر و حسن العقل جمال باطن(۹)

در همین راستاست که در احادیث اهل بیت(ع) پاراسایی(زهد)، پاکدامنی(عفاف)، راستگویی(صدق)، سیاسگزاری(شکر)، فروتنی(تواضع) و ... به عنوان زینت و زیور شمرده شده است.(۱۰)

امیر مومنان(ع) در نهج البلاغه از سیره رسول خدا(ص) نکته ای آورده اند که تصور نادرست از زینت را به خوبی و به روشنی بیان می دارد. در آغاز این خطبه آن حضرت مردمان را به پیروی از سیره و سنت پیامبر اکرم(ص) فرا می خواند و از جمله می فرماید:

پرده ای بر در خانه او آویخته بود، که تصویر هایی داشت، یکی از زنان خویش را گفت: "این پرده را از من پنهان کن، که هرگاه بدان می نگرم، دنیا و زیورهای آن را به یاد می آورم. پس بدل خود از دنیا روی گرداند، و یاد آن را در خاطره خود می راند، و دوست داشت که زینت دنیا از او پنهان ماند تا زیوری از آن بردارد. دنیا را پایدار نمی دانست و در آن امید ماندن نداشت. پس آن را از خود برون کرد، و دل از آن برداشت و دیده از آن برکاشت. آری چنین است کسی که چیزی را دشمن دارد، خوش ندارد بدان بنگرد یا نام آن نزد وی بر زبان رود. و یکنو استر علی باب بیته فتکون فیه التصاویر، فیقول: یا فلانه - لاجدی ازواجه - غیبیه عنی، فانی اذا نظرت الیه ذكرت الدنیا و زخارفها، فاعرض عن الدنیا بقلبه و امام ذکرها من نفسه، و احب ان زینتها عن عینه لکیلا یتخذ منها و لا یعقدها قرأراً، و لایرجوا فیها مقاماً، فأخرجها من النفس و اشخصها عن القلب و غیبها عن البصر، و كذلك من ابغض شیفاً ابغض ان ینظر الیه و ان یدکر عنده(۱۱)

این خطبه ی شریف یک نکته ی مهم اخلاقی و روانشناسی را مطرح می سازد که در امر تزئین بنا به عنوان یک اصل کلی قابل طرح است: تعلق و وابستگی روحی به یک چیز غالباً از احساس و دیده آغاز می شود و سرانجام به دل و روح انسان راه می یابد. این مطلب را همواره باید به یاد داشت که تعلقات و باورهای انسان به تدریج حاصل می شود و آهسته آهسته شکل می گیرد. بنابراین محیط زندگی انسان باید به گونه ای باشد که دل و دیده انسان را به زخارف و زرق و برق های دنیا معطوف ندارد. حیاط طیبه ای که قرآن پیش روی ما می گشاید، چنان که پیشتر دیدیم، با بهره گیری از نعمت ها و زیباییهای طبیعت به هیچ روی در تضاد نیست، اما با هر تزئینی که به دروغ به فریبایی و دلربایی دنیا دامن می زند، سخت ناسازگار است. در فرمایش امام علی(ع) به یک نکته دیگر نیز اشاره شده بود: انسان خوش دارد هرآنچه را که دوست دارد در پیش دیدگان او ظاهر باشد و پس محیط زندگی یک مسلمان به گونه ای است که نام خدا و نشانه های ایمان را بیاد می آورد و از هرگونه تزئین ناپسند و نامناسب با ارزش های دینی به دور است.

بنابراین می توان نتیجه گرفت که زینت های مادی، و از جمله زینت منزل، باید به گونه ای باشد که طبیعی و فطری و حتی الامکان راه بر به سوی حقایق و فضایل باشد. می توان بنا را به گونه ای طراحی کرد که شکل طبیعی و ساخت اصلی آن ساده و آرامش بخش و در عین حال زیبا و جذاب باشد، این در حالی است که در معماری رایج، به زینتهای صنعتی و پر زرق و برق می پردازند که تنها جذابیتی زودگذر دارد و معمولاً آرامش و آسایش روحی را از انسان می ستاند. یک مقایسه کوتاه میان ساختمان های قدیمی و ساختمان های جدید این تفاوت را به خوبی آشکار می سازد. متأسفانه نما سازی و زینتهای رایج بیشتر بهانه ای برای پوشاندن عیبهای مسکن و معماری و پرده ای بر کاستی مواد و مصالح است.

• تزئین و تفاعل

نکته دیگری که در تزئین منزل باید به یاد داشت توجه به عرف محل و جنبه های اجتماعی و اقتصادی است. اسلام از اینکه بنای ساختمان یا نمای آن وسیله ای برای امتیازجویی و برتری خواهی قرار گیرد، سخت به مخالفت برخاسته است. چه بسیار بناها و نماهایی که در یک منطقه یا در یک زمان رواج کامل دارد ولی در جای دیگر نامانوس و ناموزون است. بنابراین در تفکر

اسلامی از ساختن بنا و تزئین خانه ای که در جامعه و محل سکونت، ممتاز از دیگران و خیره کننده باشد نهی شده است. به روایات زیر توجه فرمایید:

امیر المومنین (ع) از کنار ورودی منزل کسی گذشتند که آن را از آجر ساخته بود. آن حضرت پرسیدند: "این ورودی منزل کیست؟" به آن حضرت عرض شد: "ورودی منزل فلان آدم مغرور است!" سپس از کنار ورودی منزل شخص دیگری که آن نیز با آجر ساخته شده بود گذشتند و فرمودند: "این هم مغروری دیگر!" مر امیرالمومنین علیه السلام بباب رجل قد بناه من اجر فقال: لمن هذا الباب؟ قيل: لمغرور الفلانی ثم مر بباب اخر قد بناه صاحبه بالآجر، قال: هذا مغرور آخر (۱۲۳)

امیر مومنان (ع) در پایان عمر شریفش بر منبر کوفه خطابه ای خواند که از فتنه های اموی و از بازگشت زندگی طاغوتی خبر داد. در این روایت از ویژگی های یک شهر مادی و از تزئینات پر زرق و برق آن چنین حکایت شده است:

تنبی مدینه یقال لها الزوراء بن دجله و دجیل و فرات، فلمواربتموها مسیده بالجص و الآجر و مزخرفه بالذهب و الفضة و الازورد المستسفی و المرمر و الرحام و ابواب العاج و الآبنوس و الخیم و القباب و الستارات و... (۱۳۳)

البته از روایات دیگر معلوم می شود که استفاده از مصالحی چون گچ و آجر به خودی خود ممنوع نیست بلکه روایات فوق نظر به شرایط خاص و ویژگی های اجتماعی و اقتصادی آن دوران دارد.

از امام صادق (ع) نقل شده است که: دیوار را گچکاری کنید و خانه را جاروب کنید و آن را تمیز دارید و پیش از غروب آفتاب چراغ روشن کنید، اینها جملگی فقر را زایل و روزی را زیاد می گردانند. و روی: جصص الدار، و اکسح الافنیه و نظفها و اسرج السراج قبل مغیب الشمس، کل ذلک ینفی الفقر و یزید الرزق (۱۴۴)

از امام (ع) از مسجدی پرسیدم که در قبله اش با گچ و رنگ نقاشی شده است؟ فرمود: اشکالی ندارد.

نقل شده است که خود حضرت امیر (ع) در ساختن زندان کوفه از گچ و آجر استفاده کرده اند، چرا که در آنجا استحکام بنا اهمیت داشت و مصالح دیگر در آن زمان مفید نبوده است. سألته عن المسجد ینقش فی قبلته حبص او اصباغ؟ قال: لا بأس (۱۵۱)

"مخیس" نام ساختمانی است که امیرالمومنین (ع) در عراق ساخت و پیش از آن نافع آن زندان را بانی ساخته بود و دزدان زندانی آن را آتش زدند، از این رو آن حضرت مخیس را از گچ و آجر ساختند.

و "مخیس" اسم سجن بناه امیرالمومنین (ع) بالعراق، و کان بنی قبله نافعاً و حرقه لصوص حبسوا فیه و کان مبیناً من القصب، فبنی مخیسا بالجص و الآجر (۱۶۰)

از این روایت در مجموع همان اصل کلی را می توان استنباط کرد که حتی اگر مصالح و موادی که در ساختمان و نما به کار می رود، به خودی خود سبب استحکام و امنیت ساختمان باشد ولی در صورتی که استفاده از آن به امتیاز و تجویض اجتماعی دامن زند، ساختن و نشستن در چنین ساختمانی از نظر اسلام ممنوع است.

• تزئین و تصویر

یکی دیگر از نکات مطرح در روایات، نحوه ی استفاده از تصویر و تمثال است. در گذشته و حال معمولاً از تصاویر و مجسمه ها در تزئین منازل و مکان های عمومی و خصوصی استفاده می کردند. این کار گاه با منبت کاری و مجسمه سازی و گاه با نقاشی بر سقف و دیوار یا نصب تابلو های نقاشی و تذهیب انجام می گرفته است. پیشتر گفتیم که به طور کلی اسلام تزئین طبیعی را بر زینتهای مصنوعی و پر زرق و برق ترجیح می دهد، اما در عین حال از تزئینات دیگر نیز نهی کرده است. چنان که خواهیم دید جز در مواردی، استفاده از نقاشی و هنرهای تجسمی در معماری بلا مانع است. در اینجا نخست به روایات این باب اشاره می کنیم و سپس نظر پاره ای از فقههای نامدار را نیز یادآور می شویم. البته یادآور می شویم که این بحث در کتب فقهی مفصلاً تحقیق شده است که در اینجا بیان همه آن مطالب ممکن نیست.

روایات این باب را به چند دسته می توان تقسیم کرد. برخی روایات به صورت کلی تصویر پردازی در بنای خانه را نفی می کنند.

عن ابی بصیر عن ابی عبدالله (ع) عن رسول الله صلی الله علیه و آله: اتانی جبرئیل و قال: یا محمد ان ربک یقرئک السلام و ینهی عن تزویق البیوت، قال ابوبصیر: فقلت: ما تزریق البیوت؟ فقال تصاویر التماثل (۱۷۱)

امام صادق (ع) از قول پیامبر (ص) فرمود: جبرئیل نزد من آمد و گفت: ای محمد! خدایت سلام می رساند و از تزئین خانه ها نهی می نماید. راوی می گوید از امام پرسیدم: تزئین خانه یعنی چه؟ حضرت صادق (ع) فرمود: آراستن خانه با نقاشی و تندیس.

راوی گوید شنیدم که پیامبر اکرم(ص) فرمودند: فرشتگان، به خانه ای که در آن سگ و تصویر وجود دارد وارد نمی شوند. عن ابوی طلحه الانصاری قال: سنت النبی(ص) یقول: لا تدخل الملائکه بیتاً! فیه کلب و لامثال(۱۸)

امام صادق(ع) فرمود: علی(ع) از وجود نقاشی صورت در خانه کراهت داشت. عن ابی عبدالله(ع) ان علیاً(ع) کره الصور فی البیوت(۱۹)

امام صادق(ع) هر کس تندیس پر دازد، روز قیامت باید آن را زنده نماید. عن ابی عبدالله قال: من مثلاً تمثالاً کلف یوم القیامه ان ینفخ فیه الروح(۲۰)

امام صادق(ع) از زبان علی(ع) نقل فرمود که: پیامبر(ص) مرا به مدینه فرستاده و گفت: هیچ تصویر پاک نشده ای، هیچ قبر همسطح زمین نشده و هیچ سگ(ولگرد) کشته نشده ای را باقی نگذار. عن ابی عبدالله قال: قال امیرالمومنین(ع): یعنی رسول الله(ص) الی المدینه فقال: لاتدع صوره الا محوتها و لاقبراً الا سویته و لا کلباً الا قتلته(۲۱)

امام صادق(ع) از زبان حضرت علی(ع) نقل فرمود که: پیامبر(ص) مرا برای ویران کردن (بلندی) قبرها و شکست تصویرها گسیل داشت. عن ابی عبدالله(ع) قال: قال امیرالمومنین(ع) یعنی رسول الله فی هدم القبور و کسر الصور(۲۲)

راوی می گوید: رسول اکرم(ص) از قراردادن تصویر در اتاق و از صورتگری نهی فرمودند. عن جابر: نهی رسول الله(ص) عن الصوره فی البیت و نهی ان یصنع ذلک(۲۳)

اما در روایات دیگر تنها از تصویر و صورت جانداران نهی شده است. در برخی از این روایات، چنان که خواهیم دید، تصریح شده است که تصویر سازی به طور مطلق حرام نیست. در واقع روایات زیر تاییدی بر روایات قبلی است:

امام باقر(ع) فرمود: جبرئیل فرمود: ای رسول خدا ما به مکانی که در آن صورت انسان باشد، یا مکانی که در آن بول کنند یا مکانی که در آن سگ باشد داخل نمی شویم. عن الباقر علیه السلام: قال جبرئیل علیه السلام: یا رسول الله انا لا ندخل بیتاً فیه صوره انسان، و لا بیتاً بیال فیه و لا بیتاً فیه کلب(۲۴)

پیامبر اکرم(ص) فرمود: جبرئیل نزد من آمد و گفت: ما به خانه ای که در آن سگ یا نقش آدمی یا تندیس وجود دارد، وارد نمی شویم. عن رسول الله صلی الله علیه و آله: ان جبرئیل قال: انا لا ندخل بیتاً فیه کلب و لا صوره انسان و لا بیتاً فیه تمثال(۲۵)

عایشه گوید: پیامبر اکرم(ص) از سفری بازگشته بود. من نیز بر در اتاق پرده ای که نقش اسبان بالدار بر خود داشت آویخته بودم. چشم پیامبر(ص) که بر آن افتاد به من فرمود: پرده را بیفکن!

عن محمد بن مسلم، قال: سألت ابا عبدالله(ع) عن تماثیل الشجر و الشمس و القمر؟ فقال: لا بأس عن عائشه: قدم رسول الله(ص) من سفر، قالت: فعلق علی بابی قرام ستر فیه الخیل اولات الاجنحه، فلما راه رسول الله(ص) قال لی: انزعیه(۲۶)

راوی گوید از امام صادق(ع) در مورد نقاشی درخت و خورشید و ماه پرسیدم. حضرت(ع) فرمود: مادام که تصویر موجود جاندار نباشد، ایرادی ندارد. ما لم یکن شیئاً من الحیوان(۲۷)

راوی گوید از امام صادق(ع) راجع به این آیه پرسیدم: " برای او(سلیمان) هر چه می خواست از نمازخانه ها و تندیس ها و ظروف بزرگ مانند حوضچه ها و دیگهای چسبیده به زمین می ساختند" حضرت(ع) فرمود: مراد، تندیس مرد و زن نیست بلکه تندیس درخت و مانند آن است. عن الفضل ابی العباس قال: قلت لابی جعفر(ع) قول الله عزوجل " یعلمون له ما یشاء من محاربه و تماثیل و جفان کالجواب" (۲۸) قال: ما هی تماثیل الرجال و النساء و لکنها تماثیل الشجر و شبهه(۲۹)

در دسته سوم از روایات تصریح شده است که اگر سر و صورت تصویر بگونه ای تغییر کند که از شکل حیوان و انسان بیرون آید و دیگر عرفاً آن را بدین نام نخوانند، اشکالی ندارد.

حضرت باقر(ع) فرمود: بودن تندیس در خانه به شرط آنکه سر آن ها را تغییر دهند و سایر اعضا به همان حال باشد، منعی ندارد. قال الباقر علیه السلام: لا بأس بان یکون التماثیل فی البیوت اذا غیرت رؤوسها منها و ترک ما سوی ذلک(۳۰)

راوی می گوید: از امام(ع) راجع به خواندن نماز در خانه و اتاقی که در آن تندیس وجود دارد پرسیدم. حضرت فرمود: روبروی تندیس نباشد و در فرض ضرورت سر آنرا قطع کن و گرنه در آنجا نماز مگذار.

عن علی بن جعفر، عن ابی الحسن علیه السلام قال: سألته عن الدار و الحجره فیهما التماثیل ایصلی فیهما فقال: لا تصل فیهما و فیهما شیء یتقبلک الا ان لا تجد بداً فتقطع رؤوسها و الا فلا تصل فیهما(۳۱)

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: چه بسا که به نماز می ایستم و در مقابل من بالشی است که بر روی آن تصویر پرندهگان وجود دارد. بر آن پارچه ای می اندازم و نیز فرمود: قالیچه ای را از شام به من هدیه دادند که نقش پرنده داشت.

دستور دادم که سر آن ها را تغییر دهند به گونه ای که شکل درخت گردید و فرمود: به گاه تنهایی، شیطان بیشتر به آدمی رو می آورد.

عن ابی عبدالله (ع) قال: ربما قمت اصلی و بین یدی و ساده فیها تمائیل طائر فجعلت علیه ثوباً و قال: و قد اهدیت الی طنفسه من الشام علیها تمائیل طائر فامرته به فغیر راسه فجعل کهبینه الشجر و قال: ان الشیطان اشد ما ینهم بالانسان اذا کان وحده (۳۲))

• نکات و ملاحظات نما و تزیین ساختمان

از روایات یاد شده چند نکته را می توان استنباط کرد:

• ۱- تصویر اموری که روح ندارد، از اشیاء گرفته تا گیاهان، مانعی ندارد. بنابراین نقاشی یا مجسمه اجرام آسمانی و زمینی و مناظر طبیعی در خانه و محیط مسکونی به خودی خود اشکالی ندارد.

• ۲- تصویر حیوانات و انسان ها، چنان که در روایت تصریح شده است، حرام می باشد (۳۳)) و هیچ یک از فقها در اصل این حرمت تردیدی ندارند. البته بین فقها از دیرباز اختلاف بوده است که آیا "تصویر" در این روایات شامل نقاشی هم می باشد یا صرفاً صورت پردازی و مجسمه سازی منظور است. کسانی چون صاحب جواهر (ره) معتقد بودند که منظور از تصویر و تمثال در این روایات، مجسمه سازی و ساختن صورت های برجسته است و براین مدعای خود به روایاتی استناد کرده اند که دستور داده شده است که سرهای تصاویر را دگرگون سازند یا آن را قطع کنند. (لا باس اذا غیرت روسها). همچنین در روایات آمده بود که در روز قیامت به سازندگان تمائیل گفته می شود که در آن ها بدمند و آن ها را زنده سازند. از این قراین نتیجه گرفته اند که منظور ائمه (ع) از تمائیل و تصاویر صرفاً مجسمه و نظایر آن بوده است. (۳۴))

در مقابل، گروهی دیگر از فقها، همچون شیخ مرتضی انصاری، این نظر را نپذیرفته اند و با استناد به روایات دیگر معتقدند که ساختن هرگونه تصویری، مجسمه یا نقاشی، حرام است. (۳۵))

در بین فقهای معاصر نیز این اختلاف، همچنان وجود دارد. برای مثال، امام خمینی (ره) فتوا داده اند که تصویر اگر به صورت مجسمه و کاملاً برجسته نباشد، مانعی ندارد، هرچند احتیاط را در ترک آن می دانند. (۳۶)) در مقابل، بعضی بر این عقیده اند که حتی نقاشی و امثال آن نیز حرام است (۳۷)) البته عکسبرداری به طور کلی از این موضوع خارج است و مانعی ندارد. (۳۸))

• ۳- آنچه گفته شد در باب ساختن این تصاویر بود اما خرید و فروش یا نگهداری و یا باقی گذاشتن آن در خانه، بنابر نظر فقهای شیعه حرام نیست. هر چند از برخی روایات استفاده می شود که نگهداری آن در خانه و عدم تغییر آن ممنوع است ولی استدلال کرده اند که در این روایات یا به معنای دیگری است و یا فقط کراهت آن را اثبات می کند. (۳۹))

• ۴- منظور از صورت ذوی الارواح صرفاً تصویر کامل و روشن از آن ها نیست، بلکه هرگونه تصویری که عرفاً آن را صورت یکی از این موجودات بدانند شامل می شود.

در مجموع آنچه از این مطالب برای امر معماری قابل استفاده است اینکه در تزیینات ساختمان از ساختن مجسمه موجودات دارای روح پرهیز شود و حتی از نقاشی آن ها حتی الامکان اجتناب گردد. حال اگر کسی خانه ای خرید که در آن تصویری از این قبیل وجود دارد، هرچند واجب نیست آن ها را از بین ببرد اما به دلیل کراهت آن بهتر است بگونه ای آن را محو نماید.

گفته شد که وجود نقاشی حیوانات و امثال آن در خانه مکروه است. از احادیث اهل بیت (ع) بر می آید که این تصاویر اگر در زیر پا یا تکیه گاه و نظیر آن قرار گیرد، بلامانع است، مثلاً تصویری که بر کف اتاق یا بر روی فرش و پشتی باشد اشکالی ندارد.

راوی می گوید که از امام صادق (ع) در مورد پشتی و زیر انداز منقش پرسش کردم. حضرت فرمود: بودن آن ها در خانه ایرادی ندارد. پرسیدم حتی اگر نقش صورت داشته باشد؟ حضرت جواب داد: هرچیز که بر آن پانهاده یا تکیه زند بدون ایراد است. عن ابی بصیر، عن ابی عبدالله علیه السلام قال: سألته عن الوساده و البساط یكون فیه التماثل. فقال لا باس به یكون فی البیت. فقلت: التماثل؟ فقال: کل شی یوطأ فلا باس به (۴۰))

راوی گوید به حضرت صادق (ع) عرض کردم: گاه می شود که برای ما فرش و یا زیراندازی می آورند که منقش است. حضرت فرمود: آن جا که بر چنین چیزهایی به عنوان فرش و مانند آن پا می گذارید ایرادی ندارد. اما اگر آن ها به دیوار آویخته یا از تخت بیاویزند گناهت دارد. عن ابی بصیر قال: قلت لابی عبدالله (ع): انما بیسط عندنا الوساده فیها التماثل و تفرشها. قال لابس بما بیسط و یفترش و یوطأ، انما یکره منها ما نصب علی الحائط و السریر (۴۱))

در روایتی که از امام باقر (ع) نقل شده است معلوم می شود که اگر این نقش و تصویر در اتاق اختصاصی زنان باشد مانعی ندارد. البته این روایت از نظر سند و دلالت جای بحث بیشتر دارد. چنان که راوی نیز فقره اخیر را به دو گونه روایت کرده است.

مردی به امام صادق (ع) عرض کرد: این نقشها چیست که در اتاق های شامی بینم؟ حضرت فرمود: اینها برای خانم هاست ، یا فرمود: این مربوط به اتاق خانم هاست. عن محمد بن مسلم عن ابی جعفر (ع): قال له رجل: رحمک الله ما هذه التماثل التي اراها فی بیوتکم؟ فقال: هذه للنساء او بیوت النساء و حدث به عن ابی محبوب. عن العلاء عن محمد بن مسلم (۴۲))

• سیخنی. پایانی

- از آنجا که نمای ساختمان یکی از موضوعات مهم و تاثیر گذار در سیمای بصری شهر اسلامی می رود و مظهر تجلی میزان هویت شهر و اجزای آن بشمار می رود و تاثیر بسزایی بر روح و روان انسان ها میگذارد ، لذا لازم است ، این مهم با همکاری صاحب نظران حوزه علمیه و نظام مهندسی مدون و الگوهای عملی به جامعه معرفی گردد .
- از آنجا که سیمای بصری شهر اسلامی یکی از موضوعات مهم و تاثیر گذار در سبک زندگی اسلامی بوده و با توجه به اینکه زمان زیادی از عمر انسان در تردد معابر شهری و روستایی سپری میشود ، لذا لازم است ، موضوع مطالعات نما با جمیع ملاحظات اسلامی ، فرهنگی ، اجتماعی و اقتصادی مورد مطالعه قرار گرفته و مبنای برنامه ریزی های کلان مسکن و شهرسازی واقع گردد .
- لازم است در مقررات ملی ساختمان برای مهندسان معمار ، رعایت الگوی نما با الگوی هویت اسلامی ، لازم الرعایه گردیده و ملاک عمل تصویب طرحهای مسکونی قرار گیرد .
- ضرورت دارد نهادهای مسول در وزارت راه و شهرسازی و سازمان نظام مهندسی ، به موضوع شهرسازی و معماری اسلامی در سیاست گذاری و برنامه ریزی و آموزش آن توجه کافی نمایند تا محیط زندگی شهرها و روستا دارای هویت بصری و عملکردی یابند .
- مسئولان شهرسازی ، برنامه ریزان ، طراحان شهری و شرکتهای مشاور و طراح مجتمع های مسکونی و پارتمانی بایستی ملاحظات هویت اسلامی را در طراحی نمای بناهای مختلف رعایت نموده ، تا پیامدهای منفی آن کاهش یافته و سبب ارتقای سیمای بصری شهرها گردد.
- شهرداریها از اجرای نماهای معماری غربی و نماهای بی هویت و یا نماهای اشفته مانع بعمل آورند . به اینگونه نماها مجوز پایان کار ندهند .
- دهیارها و شورای روستا از نماهای ناهمگون با بافت اصیل روستایی مانع بعمل آورند .

[۱] اعراف: ۳۲

[۲] بحارالانوار، ج ۷۹، ص ۲۹۹، به نقل از خصال، ج ۲، ص ۱۵۷

[۳] همان د ص ۳۰۰ به نقل از عیون الاخبار الرضا، ج ۲ ص ۱۷۸

[۴] همان ص ۳۰۰، ج ۷

[۵] صافات: ۶

[۶] فصلت: ۱۲

[۷] بقره: ۲۱۲

[۸] آل عمران: ۱۴

[۹] سنن الترمذی، ج ۴، ص ۵۷۱، ح ۲۳۴۱

[۱۰] بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۱۹، ج ۷۲، ص ۵۳، ج ۷۵، ص ۱۲۰ و ...

[۱۱] نهج البلاغه، فیض الاسلام، خطبه ۱۵۹

[۱۲] المحاسن ، ص ۶۰۸ حدیث دوم

- [۱۳] بحارالانوار، ج ۳۶، ص ۳۵۴، نظیر همین نهی و تخذیر را در قصه ذوالقرنین نیز می خوانیم. ر.ک، بحار الانوار، ج ۱۲، ص ۲۰۳، در مورد گنج کاری قبرها ر.ک به بحار الانوار، ج ۸۲، ص ۳۷
- [۱۴] بحارالانوار، ج ۷۹، ص ۳۰۳ به نقل از فقه الرضا، ص ۴۸
- [۱۵] بحارالانوار، ج ۸۳، ص ۳۸۷، به نقل از قربالاسناد در توضیح این روایت رجوع کنید به تبیان علامه مجلسی در همان صفحه
- [۱۶] بحارالانوار، ج ۶۷، ص ۳۰۸
- [۱۷] الکافی، ج ۶، ص ۵۲۶ / المحاسن، ص ۶۱۴، ج ۳۷
- [۱۸] سنن ابی داود، ج ۲، جزء ۳، ص ۷۳
- [۱۹] وسایل الشیعه، ج ۳، و نیز بنگرید به همین باب، ص ۵۶۳ / کافی، ج ۶، ص ۵۲۷، ص ۵۸
- [۲۰] وسایل الشیعه، ج ۳، ص ۵۶۱
- [۲۱] وسایل الشیعه، ج ۳، ص ۵۶۲
- [۲۲] وسایل الشیعه، ج ۳، ص ۵۶۲
- [۲۳] سنن الترمذی، ج ۴، ص ۲۳۰، ج ۱۷۴۹
- [۲۴] الکافی، ج ۶، ص ۵۲۸، ج ۱۲
- [۲۵] المحاسن، ص ۶۱۴، ج ۳۸
- [۲۶] مسند ابی یعلی، ج ۴، ص ۲۶۰، ج ۴۳۸۶
- [۲۷] المحاسن، ص ۶۱۹، ج ۵۴ / مکارم الاخلاق، ص ۱۳۲
- [۲۸] سیما: ۱۳
- [۲۹] فروغ کافی، ج ۶، ص ۴۷۶، ج ۳ / المحاسن، ص ۶۱۸، ج ۵۳ // مکارم الاخلاق، ص ۱۳۲
- [۳۰] الکافی، ج ۶، ص ۵۲۷، ج ۸
- [۳۱] الکافی، ج ۶، ص ۵۲۷، ج ۹
- [۳۲] وسایل الشیعه، ج ۳، ص ۵۶۵
- [۳۳] صورت فرشتگان و جنیان و به طور کلی صورت هر موجود دارای روح همین حکم را دارد.
- [۳۴] جواهر الکلام، ج ۲۲، ص ۴۲
- [۳۵] کتاب المکاسب، ج ۱، ص ۶۴ و ۶۵، چاپ موسسه النعمان
- [۳۶] تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۴۹۶ و ۴۹۷
- [۳۷] توضیح المسائل، آیه الله خویی، مساله ۲۰۷۷
- [۳۸] تحریر الاوسیله، ج ۱، ص ۴۹۷
- [۳۹] جواهر الکلام، ج ۲۲، ص ۴۴: کتاب المکاسب، مکاسب محرمه
- [۴۰] الکافی، ج ۶، ص ۵۲۷، ج ۶
- [۴۱] بحارالانوار، ج ۷۶، ص ۲۸۸ به نقل مکارم الاخلاق، ص ۱۵۳
- [۴۲] المحاسن، ص ۶۲۱، ج ۶۱ / وسایل الشیعه، ج ۳، ص ۵۶۴